

לגנב, שמותר לרכוש לעצמו ד"ת, אבל חייב לאומרם בשמו.

ענף ב' - זכויות של מדפיסים ויוצרים

שאלה

המסכימים הגאון הרבי ר' העשיל ז"ל, והשאת אריה, ועבודת הגרשוני והבאר שבע.

שאלה ראשונה: מהו המקור ההלכתי, למנהג בכלל ישראל כבר דורות רבים, כשמדפיסים ספר לאסור, למשך זמן מסוים, על כל אדם אחר להדפיס ספר זה.

שאלה שניה: האם מותר להעתיק קסטה, למטרת שימוש פרטי ולמטרה מסחרית. שאלה שלישית: האם מותר לפרוץ תוכנה של מחשב ולהעתיקה לצורך שימוש פרטי.

תשובה

(א) הנה בכל הנ"ל, מצינו מבוכה גדולה, בדברי האחרונים ז"ל ואריכות גדולה, וננסה בתמצית לסכם השיטות השונות, והעולה לדינא מדבריהם כמדומה שהשאלה היסודית, היא, אם יש כאן איסור מצד הדין או שיסודו בטעמים אחרים. והנה יש להתחיל הדיון בדברי מרן החת"ס, בכמה מקומות, ובאריכות בחו"מ סימן עט. ויסוד דבריו הוא, שכבר דורות, נהגו לתת למי שהדפיס ספר, הסכמות שכללו בתוכם חרמות ואיסורים שלא יעשה אחר כמוהו. וכ' החת"ס דהפעם הראשונה נמצא ד"ז, בהסכמות על ספר מקח וממכר לרבינו האי גאון שיצא לאור, בשנת שסב. והחרימו לעשר שנים. וכן מצא, בשו"ע הנדפס בשנת תב. - ובין

(ב) וכ' החת"ס שם, לדון לאסור מצד הדין, משום השגת גבול וכ' שם דלא שייך במדפיסים קנאת סופרים תרבה חכמה, ולכן יש לחוש, דאתי לאתרשולי ואמנם בהמשך הדברים מ' שאין זה פשוט לו, שכ' ז"ל אתי לאתרשולי, ומי ידפיס ויהא קרוב להפסד ורחוק מן השכר, ולא יהיו ספרים מצויים לעוסקי תורה, ע"כ ראוי היה לגדור גדר ואפילו לא יהא מן הדין עכ"ל. ומיהו בהמשך הדברים, הוסיף החת"ס סברא דאף אי נימא דאין כאן זכות מצד הדין למנוע, אבל אחרי שנהגו בזה דורות הוי כמצודת הדג המבואר ב"ב כ"א: דלרש"י ד"ה שאני הפירוש הוא שכיון שבטוח במעורפיא שלו ופסיק חיותיה לגמרי - ומבואר דנקט עכ"פ איסור מצד הדין - ובהמשך הדברים כ' לדמותו גם לדינא דר' מאיר אביו של ר"ת המבואר קידושין נ"ט. בד"ה עני שהוא זה שגרם קיבוץ הדגים [ואמנם מש"כ דלאביאסף שיבואר לקמן אות ג אסור אינו מוכרח דהוי התחרות שווה]. אמנם הדברים בולטים יותר לעיל תשובה מא.

דרכי

חושן רמה

שהזכיר שם שהגאון רבי מרדכי בנעט פסק שאין איסור מצד הדין [ולמעשה אף שלא כ' שם הטעם, נ' שהוא מפני, שאין לו זכות לאסור רק בעיר זו, - ויתירה מזו נ' שכל זכות זה, שישנה למנוע השגת גבול, הוא רק בעסק מקומי שפותח חנות, אבל בדבר הנמכר בכל העולם, ממילא כל העולם מקומו וכולם חשיבי בני עיר זו. ואפשר עוד, דגם בזה שייך קנאת סופרים תרבה חכמה, אבל סתימת דברי ר' מרדכי בנעט מ' יותר כצד קמא]. והשיב לו החת"ס וז"ל הגם שאילולי לטותא דרבנן, מטעם השגת גבול ומעורפיא היה מקום לדון, ומשום כך נהגו קדמונינו להטיל איסור, בכל הדפסה והדפסה, ולא סגי להו בדין מעורפיא כיון שאינו ענין מטעם שכ' הדרת גאונו עכ"ל. ומ' דנקט יותר עיקר שבאמת אין איסור.

והדברים חוזרים על עצמם, בליקוטי תשובות חת"ס - חלק ו. תשובה נו. וז"ל כיון דכל עצמינו אין בידינו לאסור ההדפסה, אלא לטובת כל ישראל, ולהגדיל תורה לא לטובתו כעוסק במעורפיא.

(ג) ויש כעין רמז בדברים שגם חמיו, רשכבה"ג, הרע"א, ס"ל כן, שכתוב בשו"ת חת"ס חו"מ ת' מא. שהרע"א התרעם, על מי שאמר שאין חרם מועיל - ולא טען שאסור מצד הדין.

ובאמת, מצאתי הדברים מפורשים בשם רע"א, במכתב חידושי הרי"ם [הודפס, במאיר עיני הגולה, עמוד ג]. שעצם הטלת איסור על דפוסים אחרים אין הדעת נוחה הימנו מעיקר הדין ודווקא בחיבור שממציא המחבר שייך הסגת גבול ולא בספרים אחרים עכ"ל. אמנם מבואר כאן שבחיבור שחיבר בעצמו ס"ל דאסור מצד הדין משום השגת גבול.

וכן מוכח מתשובת הרמ"א הידועה בסימן י. בשעה שהדפיס המהר"ם פדאו"ה את הרמב"ם, שאסר לקנות ממדפיס אחר, משום תשובת האביאסף, והיינו שהיתה שם התחרות שאינה הוגנת מצד הגוי הנוצח, שאמר שיוזיל יותר מכל מחיר שיקח המהר"ם והחשיבו כברי היזקא ומ' דבלא"ה שרי, ולא אסרו הרמ"א, משום השגת גבול.

(ד) ויש להוסיף בזה, גם דברי שו"ת בית יצחק יו"ד סימן עה. שנושאו היה במי שהדפיס ספר, וכבר מכר כל הספרים שהדפיס, אי רשאי אחר לבא ולהדפיס, שוב בלא ידיעתו והזכיר שם שבשו"ת שואל ומשיב ח"א סימן מד. כ' שמחבר שהדפיס ספר, וזכה שדבריו מתקבלים ע"פ תבל, פשיטא שיש לו בזה זכות לעולם והסביר דדמי למי שחידש מלאכה אחרת שיש לו זכות ואמנם לא כ' שם מקור מההלכה לזה, - מלבד סיפור

שסיפר, שר' אברהם יעקב מהרבישוב, המציא מכונת חשבון, וכל ימי חייו קיבל ע"ז שכר מהקיר"ה בווארשא. ולא תהא תורה שלימה שלנו כשיחה בטילה שלהם [ולענ"ד פשוט שא"א לבנות דין מחמת ק"ו כזה - ולהניח שיסוד חוקיהם וחוקינו שונה, שהרי חוקיהם אינם בנויים על זכויות וקנינים אלא על סברות של מה שנראה להם כיושר, - משא"כ בדיני תורה בכדי לכפות, צריכים בעלות].

וכ' שם עוד השואל ומשיב שגם החת"ס שכ' שמצד הדין אין לאסור, לא כ' כן אלא במדפיס ספר ישן של אחרים, אבל במדפיס ספר שלו, יודה החת"ס שיש בידו לגזור על כל העולם שלא ידפיסו. ולענ"ד אין הדברים כן, דלכ' מפורש בחת"ס תשובה עט. הנ"ל וז"ל וא"כ הדין בשאר מדפיסים [שנהגו לעשות חרמות] כ"ש במי שהוציא דבר חדש, ובתנאי שלא יהיה תורה, או פסקי הלכות שאסור ליטול עליהם שכר - ואמנם מ' שאם הוא בדברים אחרים - אפשר לגזור, אבל הפשטות שג"ז רק בכת החרם ולא מדין בעלות, ועכ"פ בד"ת ודאי כ"ה ואמנם כ' שם ללומדו מר"מ אביו של ר"ת ובדגים. ומ' שאסור מצד הדין לשיטה אחת.

ה) ובשו"ת בית יצחק שם כ' להעיר על דברי השואל ומשיב הנ"ל שיש להתיר, וכ' בזה שלש סברות. א) שכל

מחבר שנתן או מכר הספרים, בעין יפה נותן, ואם כילה ספריו מסכים שידפיסו - (ולכ' פשוט שלפי סברא זו שכ' כ"ז רק סתמא, דלא גילה לן בהדיא דעתו אבל אם בשעת המכירה אמר שמקפיד אסור), ב) שאסור לו להרויח מן הספרים ומטעם הסברא המובאת נדרים ל"ז. מה אתם בחינם - נולכ' סברא זו אינה מתאימה לסברא ראשונה דיש נ"מ ביניהם, שאם יבא להקפיד, יש לכפות אותו שלא יעבור איסור]. ג) ובסוף דבריו כתב, שגם בשאר מלאכות אינו יודע מקור לזה שזכה הראשון.

והנה ראיתי בספר הנדמ"ח, ברכת שלמה סימן כד. אות ה. שתמה על הבית יצחק הנ"ל, דאם משום מה אתם בחינם, א"כ שיהא מותר להעתיק גם מכת"י, ומפורש שם בלשון הבית יצחק שאסור זאת, ולא רק להדפיס בלא רשותו, אלא אף אם נפטר, אין רשות להדפיס בלא הסכמת היורשים. וכ' בישוב ד"ז, המצאה כזו, שאף שת"ח מחויב, משום מה אני בחינם ללמד תורה בחינם, אינו מחויב לעסוק בחינם בכל העבודה של הסידור והעריכה, הגהה והדפסה, ולכן יש לו זכות לעכב את ההעתקה, כל עוד שלא נדפס הכת"י - אבל אחרי שנדפס הספר כבר קיבל משכורתו עבור זה, ואין לו רשות לעכב שנית.

ומחמת זאת הכריע להלכה, שאם

בשעת ההדפסה, מתנה נוכחון שפירסם בספרו, שלעולם הוא עומד על זכותו להדפיס לבדן רשאי, מפני דכ"ז בכלל שכרו, והוי כדין המבואר ברמ"א רסד סעיף ז. שאין גבול לשכר שרשאי לתבוע עבור עמלו, בדברי חכמה, שחכמתו מכר לו ואין לה גבול.

עוד כ' שם שאם המחבר מכר את כל הספרים, אבל עדיין לא הוציא את שכרו עבור הפעולה, יתכן ויש לו זכות לעכב אחרים ומצד שני, אם מכר חלק מספריו וכבר קיבל מחיר גבוה, רשאים להדפיס אחרים [נאפשר דלמה שסיים שאין גבול לשכרו, וסתמא המדפיס, רוצה למכור כולם א"כ מסקנתו להתיר אף שכבר מכר חלק וקיבל ע"ז שכרו דהרי אין גבול לשכרו].

(ו) ולענ"ד כ"ז צ"ע, ראשית כמדומה, שאין הלכה כזו שלחכמה בתור חכמה, אין דמים, במובן שרשאי לתבוע כל סכום עבור החכמה, ששם ברמ"א ישנה תוספת בלשון דהא דרשאי ליטול שכר הרבה, עבור רפואה, מפני שהוא דבר שרגילים ודרך ליתן הרבה עבורו. וזה שכ' הש"ך שם סקט"ו, דלענין שדכנות, תלוי במקומות, שאם הוא מקום שיש לו קצבה, אינו יכול ליטול הרבה עבורו.

והנה כמדומה שעבודת ההכנה, לדפוס מתחלקת לשני חלקים חלק אחד, הוא העבודה הטכנית, כגון העתקה, סימני פיסוק, קטעים חדשים, תיקוני ט"ס וכן עשיית מפתחות, וכמדומה שכ"ז יש לו מחיר קבוע. ואמנם ישנה גם עבודה אחרת, שבעיקרה התחדשה בזמנינו, והיא הנקראת עריכה, והיא סידור כל החומר מחדש, שיהא מענין וקל למצוא, ניסוח בשפה ברורה, - מקורות לדברים, מציאת דוגמאות מעשיות וכו' וכו' - ולגבי זה צריכה המציאות בירור, ומסתבר, שאין לזה מחיר קבוע, אבל ברור לכל מי שמצוי מעט אצל ספרים שכ"ז התחדש בעיקר בשנים האחרונות ובדורות קודמים לא עסקו, אלא בעבודה הראשונה. ועכ"פ זה ודאי שלא היה שייך בזמנם לעשות כללים בזה, דחשיבא עבודה, שאין לה קצבה.

שנית, ישנה כאן טעות במציאות, שלא הזכיר כלל הבית יצחק דאיירי דווקא בכה"ג, שכבר הושקעה עבודה מיוחדת, בכת"י ע"מ להכינו לדפוס, ומי לא עסקינן שבא המדפיס לכת"י, שכ' המחבר דרך לימודו, והוא מוכן בעצמו לעסוק, לסדר ולהכינו להדפסה.

שלישית שעדיין לא תירץ הב"ש את הסתירה בדברי הבית יצחק שהבאנו לעיל בין סברא א לסברא ב.

רביעית, שהבית יצחק לא התנה, שתלוי כמה רוח, הרויח מהדפסה ראשונה כמש"כ הברכת שלמה.

(ז) אלא נלענ"ד שכוונת הבית יצחק היא שבעצם הדין ס"ל כשו"מ שישנה בעצם בעלות למי שחיבר ספר, והלוקחו עובר על גזל, וגם סתמא מקפיד הבעלים שמא יתקלקל. וכמפורש ד"ז בש"ך רצב. שהובא לעיל ענף א. - אבל אחרי שהדפיס, סתמא ניחא ליה שידפיס, והגביל הבית יצחק מצד הסברא ד"ז, שבהדפסה ראשונה, לא ניחא לו לאדם שיעשו בלא רשותו - ונ"ל בזה כמה טעמים שרוצה לקבוע צורת הספר, ולהשגיח מטעויות, ולברר הראוי להדפסה, והבית יצחק הדגיש את עיקר הדבר, דכיון שהוא ממונו, אינו מותר עליו בלא רשות מיוחדת, ולפ"ז הדין שכ' הברכת שלמה שם דרשאי לאסור את ההדפסה לעולם, אמת הוא לדעת הבית יצחק, אבל מטעם אחר, שהוא ממונו. ואף שיש כאן איסור של מה אתם בחינם, רשאי לומר שאת הרווחים יקח למטרות של מצווה או להדפסה נוספת וכל כה"ג משא"כ כשכילה להדפיס אינו יכול לטעון כך. - ומיהו לסברא האחרונה שכ' דכל מלאכה שרי. גם הכא מותר ולא שייך גזל כלל.

ובאמת יש כאן שתי ספיקות חשובים

ראשית, האם בכלל מה אתם בחינם, רק לימוד התורה עצמו, או גם הכנות, וכגון מי שראוי להרביץ תורה לאלפים ע"י הדפסה אם מחויב גם לעסוק בהדפסה בחינם, ואין להוכיח ד"ז, מהא דמבואר נדרים לו. שרשאי לקחת שכר עבור שימור התינוקות כשמלמדם, אף שלכ' מוכרח לשומרם אם רוצה ללמדם, דשם י"ל דהכוונה שיש לו ברירה לקיים ת"ת בגדולים. - ונידוננו שהרבצת תורה זו, אינו מסוגל לקיים באופן אחר, ואפשר שהסתפק בספק זה, הרב רבי אברהם אבד"ק זאוויחווסט, בהקדמתו לספר מסגרת השולחן וז"ל ובאמת יש לדון בזה, אם המחבר ספרים לזכות הרבים, הוא בכלל לימוד תורה לרבים ויהא מחויב להיות בחינם, משום שכר בטלה, בעד העת, שעוסק בהדפסת החיבור עכ"ל.

עוד הסתפקתי, לפי הש"ך הנ"ל בענף א. שמי שהותר לו ללמוד בספר חבירו, והבעלים אוסר להעתיק - יכול להעתיק על אף התנגדות הבעלים משום לא יבוזו לגנב, כי יגנוב למלא נפשו, האם זה רק הותר בגונב לצורך עצמו בלבד, ואיך יהא כשהוא גונב למלא נפש כל העולם, ולכ' פשטות התוספתא שהעתיק הש"ך שם מ' להתיר בזה, דשם כ' (בפרק ז. דב"ק אות ג) שסופו של העושה כן שיעשה פרנס על הציבור וילמד לאחרים ושבעתיים ישלם, ומ' דמלמד דברים אלו גופא. ומיהו

מסתבר דכיון שכל ההיתר הוא לצורך הרבים א"כ זה רק באופן שהמחבר לא רוצה להדפיס, אבל אם הוא רוצה בזה, לא הותר לאחרים דע"י יצא תועלת לרבים ועכ"פ, יצא לפי הנ"ל, נ"מ כשהמחבר לא עומד עכשיו להדפיס.

והנה מצינו עוד אחרונים שנקטו כן שמצד הדין שרי, ומהם ספר שערי דעה

(ח) עוד יש לצרף בזה, דעת האג"מ או"ח חלק רביעי סימן ח. אות יט. עמוד 10 שנקט שם שלהעתיק מטייפ הוא איסור גזל, אף אם הוא טייפ של ד"ת. וכע"ז כ' האג"מ בהסכמה על ספר נצור לשונך שהמעתיק הוא באיסור מזיק ממש, אם הוא בא להדפיס. ואמנם לא כ' בהדיא דהמדפיס הוא הבעלים ואפשר כוונתו כעין השגת גבול.

ובאמת למעיין בנוסח הסכמות ישנות בנושא זה, יראה שכבר בדורות קודמים, היו שדנו לאוסרו מצד הדין, ולדוגמא, מצינו כבר בשנת רעט. חרם בספרו של ר' אליהו הבחור ושם מבואר בהדיא דנחתי לה, מדין עני המהפך בתורה, שנקרא רשע, לכ' כפירוש ר' מאיר בדגים. ולמדנו כאן שלש נקודות דלא כחת"ס. א) שהחרם קדם לרמ"א ב) שאיסורו מצד השגת גבול ובחת"ס נ' שהסתפק בנקודה זו. ג) ומ' שהאיסור לא רק בספרי קודש, וכמו שדן

החת"ס, ומיהו י"ל שכ"ז בספר שחידש בעצמו. ובזה לא ברורה כ"כ דעת החת"ס [וכ"ש שלא מובן מש"כ הר' מרדכי בענט בשו"ת פרשת מרדכי, שרוב הספרים הקדמונים שנדפסו קודם לזמנינו מאה שנה לא נמצא זכרון חרם וחרמות אלה חדשות באו מעת שעשו קרדום מהתורה - שכמדומה לענ"ד דמבואר בכל הנ"ל דאינו כן].

ומצד שני, בהסכמת השל"ה משנת שע"ה. כ' הטעם שהוצאת הספר חשובה שימלא הארץ דעה, וזו תורה וזו שכרה. וכע"ז הש"ך בשנת שעז. זכה להסכמה בועד ארבע ארצות שבגלל חשיבות הספר, לא יוציא אף אחד ספר בדיני ממונות בלא לשאול הגדולים - ומעניין שמצאו גדולי הדור, להוסיף בהסבר התקנה כי מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו, שאין כוונתו לשם גאוה ח"ו רק לשם שמים לזכות את הרבים בתורת אמת. [והיינו שיסוד התקנות מסוג זה - לתועלת הציבור].

וכע"ז מ' הסכמת בן דורו של הנו"ב רבי צבי הירש ראזניש, שטעם החרם לאסור, להגדיל תורה, לתומכו ולסעדו ולהרחיקו מנוזיקין בכדי שלא תנעול דלת בפני עושי טוב.

ונ' שכ"מ גם בהסכמות, שהדפיסו בשנת תקע"ט לשו"ע עם בה"ט ושערי

תשובה, שלא אסרו להדפיס השו"ע עצמו, ומ' דאין כאן נושא של השגת גבול אלא תועלת הציבור.

(ט) נושא נפרד הוא נושא החרמות שניתנו ע"י המחבר עצמו שבשו"ת שואל ומשיב חלק א. תשובה מד. - שלשיטתו דס"ל דיש בעלות בחידושים שכתב בעצמו כ' לפרש בזה שהוא הטעם שמצינו לכמה גדולים שהם בעצמם פירסמו איסור על הספרים שכתבו שאחרים לא ישיגו גבולם מפני שהוא בעלים ובידו לגזור עולמית, - וכמו שמצאנו שהגה"ק, בעל הפלאה כ' בהקדמת ספרו - לאסור וז"ל שם להיות כי לא רציתי להטריח רבות הגאונים הגדולים אשר בארץ בדבר הסכמות ושמתות וע"כ הינו גוזר בעצמו שלא ירים איש את ידו להדפיס וכו' בלא ידיעתי. עכ"ל ולא נתן בזה, הגבלה של זמן וכן הזכיר שם שנהגו כן הצ"ח ובעל ים התלמוד. וכן מאריך, בהסכמה לספר זכרון תורת משה של ר' משה פיגו שנדפס בקושטא שכ' וז"ל וכל המדפיס טופס חבורי זה ואפילו משינוי מה עד תשלום עשר שנים יהא דן נח"ש - אמן אמנם לענ"ד אין זה מוכרח, ואפשר דבכלל המנהג לנדות, דאפילו אי נימא כהצד שאינו מעיקר הדין, בכ"ז בכלל המנהג לנדות משום שכל ת"ח רשאי בזה אם יש

לו שררה על הציבור - ובפרט שאפשר דהוא בכלל הא דת"ח מנדה לכבוד עצמו - ועי"ל דנחתי לה משום דינא דמלכותא דינא, וכמו שצייד בשו"ת בית יצחק. חו"מ סימן פ. דכמעט בכל המדינות יש בחוקיהם זכות בעלות למחבר. - והנ"מ בזה למעשה, למאי דקי"ל שבא"י בזה"ז - לא שייך דמ"ד.

ומש"כ בספר עמודי אש, בנידון שמי שמצא אצל חברו ספר צביעה שגילה את סודות המקצוע, והעתיק בלא רשות הבעלים - ובא בעל הספר ותבע בחזרה את ההעתק ופסק שם דהוי גזלן - ומקורו סנהדרין נט. שגוי שלמד תורה חייב מיתה, משום דכתיב תורה ציווה לנו משה, מורשה קהילת יעקב - לנו ירושה ולא להם ופירש"י בד"ה מורשה שזה בכלל גזל - וכ' דמוכת מכאן דהגוזל חכמה חשיב גזלן ובמחנה חיים הוסיף בזה, שכ"ה הלוקח ד"ת של חברו ואומרם בשם עצמו.

ולענ"ד אין ראיה מהתם, ויש לחלק בין הנושאים ומוכרח כן, שהרי באותה סוגיא עצמה ישנו מ"ד שני שכ' לפרש באיסור של הגוי הלומד תורה, משום עריות אל תיקרי מורשה אלא מאורסה, ונידון כנערה המאורסה. וכי קס"ד שמי שגוזל חכמת חברו יהא נידון כבא על א"א - אלא ע"כ יש כאן הרחבה מיוחדת, לגבי גוי, וא"כ גם בגזל י"ל כן - ופירוש

הדברים שהוא רק הסבר חז"ל על צורת הרמז של התורה, ובפרט שחלק מלימוד התורה אינו כ"כ בגדרי חכמה אלא כתפילה ובקשות, וכן אין נ' שהוא בבעלות כלל ישראל לפני שלמדו אלא דמגיע להם [השווה ל' גמ' קידושין לב: ורש"י שם בד"ה ובתורתו יהגה דלפני שלמדו נקרא תורת ה']. ובפרט לא מוכן מש"כ המחנה חיים - שכל הנידון בגמ' בגזל החכמה ולא בגזל השם - ואמנם פשוט שיש בזה נושא אחר של איסור המבואר בחז"ל, אבל לא משום גזל.

(י) ומהא דכ' הש"ך חו"מ סימן רצב. שיש היתר להעתיק משום לא יבוזו, אין ללמוד היתר, אלא לד"ת ולא לשאר

חכמות, וג"ז רק כשלומד לעצמו - אבל כשהוא בעצמו א"צ לזה, ובא להפיצו בעולם - אין הכרח דשרי - ומיהו מסתבר שג"ז מותר. (באופן שהבעלים עצמו אינו עומד עכשיו להפיץ). ולכ' יש ללמוד מזה שהוצרך להתיר ד"ת איסור על שאר חכמות, אבל, ג"ז אינו - שכל האיסור רק כשחבירו הבעלים על הממון - וכנידון העמודי אש - שהשימוש אסור, אבל לא באדם שמעתיק מממון שכבר שלו.

(י"א) ובשו"ת משיב דבר להנצי"ב סימן כד. כ' שאדם הכותב ד"ת יכול להורישם וסיים שם דמ"מ לאבדם אינו יכול משום המצווה של ת"ת.

ענף ג' - בדין מחבר שנאבד לו הכת"י, ורוצה לצלם ספרו המודפס

שאלה

מעשה שהיה בזמן השואה, שמחבר נמלץ, ונפשו בכפו ואחר המלחמה, ביקש רשות להדפיס ספרו, מתוך העתק הנמצא ביד אחר, האם הוא יכול לכפות על הבעלים שקנה את הספר, להשאיל לו לצורך העתקה.

תשובה

(א) ראיתי בספר ברכת שלמה שכ' בסימן כה. לפסוק שיוכל לכפות, - ונידונו הוא בכת"י פירושים על מסכת

נוזר, המיוחס לשפ"א, ונמצא אחרי השואה, האם יוכלו יורשי הנפטר, לתבוע שימסרו להם אותו, כדי שיעתיקו וידפיסו. וכ' שם בסק"ב, דאפשר לכפות ליתן החידושים [לפי ההנחה שהניח שם שיש בעלות על חידושים] משום כופין על מידת סדום - ולענ"ד זה בהחלט, דלא כהש"ך שהזכרנו בענף א שכ' דא"א לכפות, מפני שיש בהעתק קלקול. ואמנם בחת"ס סימן ב. באו"ח מ' דס"ל שבהעתקה אין קלקול, ואמנם אם הנידון על צילום ספר. אפשר דל"ח קלקול. -

אבל לא הדגיש שם נקודה זו, ובתחילת הדברים דיבר על הדפסה וצילום. וגם נ' שאף בהעתקת ספר ע"י צילום יש קלקול קטן לפעמים וצריך בירור איך יעשה צילום זה.

(ב) ושם כ' הב"ש להסיק נקודה זו, מדברי התשב"ץ בחוט המשולש, חלק ד. טור שלישי סימן כד. שנידונו היה, בגויים שהתנפלו על ישראל ושבּו אותם ולקחו הספרים והלך יהודי וקנה מהם, והבעלים תובעים את הספרים. והקונים טוענים שהבעלים התייאשו מהם. והסיק שם דכיון שהעכו"ם לא ידעו מה שיש בו, דמו למי שקנה טבעת בחזקת שהיא אבן זכוכית ונודע שהיא אבן טובה. ולכן לא קנה העכו"ם ע"י יאוש. וכ' הברכת שלמה, דמוכח מכאן שגוף הספר, והתוכן הם שני דברים ואף שנתייאש מגוף הנייר, לא קנו הגויים את התוכן - וממילא כ' להסיק שגם הכא נשאר

למחבר, הזכות של חדושי תורה - אבל לענ"ד נראה שכ"ז דמי כעוכלא לדנא, דהרי הכא פשוט שגם התוכן שייך לבעלים וכל הנידון שמא יש לבעלים הזכות בחידושים ולזה אין ראיה, ואפילו אם הם שלו. אין לו רשות להשתמש בכת"י וע"ש סק"ו. שחילקו כע"ז כיון שהוא כת"י אחר שהעתיקו. ולענ"ד ה"ה אף באותו כת"י. והדברים מוכחים שהרי מקור התשב"ץ, מהטועה באבן טובה וסובר שהיא זכוכית, ושם ודאי אינו שני דברים.

ועוד שיש כאן טעות, במש"כ - בסיכום בסוף הסימן - שהתשב"ץ כ' שהשבאי קונה החלק שמתכוין לקנות - שאין תשובה זו וכל החלק הזה, כלל מתשב"ץ, אלא הוא מאחד מניני התשב"ץ. וכמובן שאין מקום לסתירה, שהעיר שם מחלק ב, שהוא מנכר אחר והטור השלישי הנ"ל הוא לרבי אברהם אבן טאוה.

ענף ד' - בדין הקלמט חזן ללא רשותו

תשובה

(א) אין כאן ספק שאסור לעשות כן, לפי מה שהכרענו בענף ב. דהוי השגת גבול, אבל הנידון אם חייב לשלם - והנה משום גזל, א"א לחייבו למה שכ' שם דלא חשיב בעלים. וגם נ' דאין גזל הגוי מחייב בהשבה אבל יש כאן דיון

שאלה

חזן ששר ניגונים ועושים מזה קסמה ובאחת ההזדמנויות, הקלימו אותו בלא ידיעתו וגם המקליט הוציא לאור קסמה - ובא החזן ופוען שהכנסתו מתמעטת ע"י זה, שיש שקונים מהשני. - האם יכול לתבוע תשלום.

אחר לחייבו, והוא משום שנהנה מפעולת חבריו וצריך לשלם את ההנאה.

ואמנם י"ל דהרי תנאי הוא בתשלום עבור הנאה שיהא מצב של זה נהנה וזה חסר, וכאן לכ' לא חסר גוף ממון של זה ששר. - אלא שטענתו היא שנחסר בזה שהתמעטו קונים ויש להסתפק, אם זה חשיב חסר. ולענ"ד הסברא נותנת דהוי חסר שהרי כל הפטור בלא חסר, הוא משום דכופין על מידת סדום ובכה"ג שמפסיד לו קונים לא חשיב מידת סדום. - והנ' להוכיח כן מנידון רבינו הנו"ב, בשו"ת נו"ב בתשובה כד. חלק חו"מ מהדורא תנינא ושם היה הנושא במי שחיבר פירוש על הגמ', ומסר למדפיס להדפיס, גמ' עם פירוש רש"י ותוס' - ולמטה הפירוש שלו. והמדפיס הזה, אחרי שגמר להדפיס, רצה להשתמש בסידור האותיות שעשה כדי, להמשיך להדפיס את הש"ס באותה מתכונת, ובלא הפירוש שפלוני חיבר - וכ' הנו"ב שם דחשיב חסר, שאם לא ידפיס יקנו הרבה אנשים את המסכתות האלו, גם את הפירוש, מפני שצריכים את המסכתא הזו - וממילא צריך לדעת השו"ע סימן שס"ג סעיף ז לשלם את הכל. [ואמנם נחלקו הפוסקים אם צריך לשלם את כל ההנאה או רק כנגד החסרון - אבל נ' דאינו ענין להכא - שהחסרון לבד יותר מכל ההנאה].

(ב) וכ"ז באופן שלא גזל, אבל אם גזל את חבריו כגון שלקח קסטה שלו והעתיק בלא רשותו - נ' דפטור, מפני שנהנה מדבר הגזול, וגזלן פטור לשלם דמי שימוש, ומש"כ בזה הג"ר זלמן נחמיה גולדברג שליט"א [במלואים סוף ספר משנת היוצר] - שבאין כאחת הם - אינו נ' לענ"ד, שאינו נהיה גזלן בשעת העתקה אלא בשעת ההגבהה, - וכמש"כ בנתה"מ ריש סימן רצב סק"א. בהדיא - שזו דעת כל הפוסקים שחייב משעת הגבהה ואף לדעת רע"א שם סעיף א, שיש בזה מח' מכואר שזה רק בשומר, אבל בסתם אדם, מתחייב מיד בהגבהה וכ' רע"א שם שזו גם דעת מחנ"א הלכות גזילה סימן י"ח.

(ג) ואם המדובר שנהנה מגוי, - יש לדון אם חייב לשלם על הנאה זו, דלכ' חל עליו חיוב על ההנאה אלא דלכ' מצי ישראל לומר לו שמפקיע הלוואתו, ומה שראיתי טוענים ע"ז, דחשוב באיסורא אתא לידיה, באופן שהעתיק מקסטה בלא רשות, צ"ב לדעתי, דהנה יש להסתפק מדוע באופן של באיסורא אתא לידיה, א"א להפקיע הלוואתו די"ל שהוא משום שכיון שעבר איסור, לא נתנה לו התורה כח הפקעה - ולפ"ז יתכנו דבריו. - אבל הנ' עיקר הוא משום שכבר חל עליו

חיוב השבה - וכן מוכח מדעת הפוסקים שסברו דאף בפקדון ומשכון הוא הגדר איסורא אתא לידיה, אף שלא עבר שום איסור, וגם החולקים אפשר שטעמם דקודם בעינן והשיב את הגזילה. ובפקדון וכיו"ב לא שייך, והכא הרי לא הוי גזל.

ענף ה' - ביאור מחלוקת האחרונים פביב ש"ס פלאוימה-וילנא ומנהג ההסכמות בכלל

(א) סיפור הדברים בקצרה: המדפיס הידוע הרב משה שפירא מסלאויטה הדפיס ש"ס, בשנים תקע"ז-תקפ"ב. יפה ומהודר, וזכו להסכמות כמה גדולים וביניהם גם האדמו"ר הזקן בעל שו"ע הרב שגם הטילו חרם על מי שידפיס ש"ס אחר במדינות אלו, תוך 20 שנה לסיום ההדפסה. ז"א עד שנת תרב. - והנה למעשה תוך שנים ספורות נמכרה רוב המהדורא או כמעט כולה. - ומדפיסי וילנא באו גם הם להדפיס, והשקיעו בזה כסף רב וגם קיבלו הסכמות של כמה גדולים להדפסתם. - ובאותו זמן בערך גם מדפיסי סלאויטה רצו להדפיס פעם שניה. - ע"כ סיפור הדברים.

והנה נקודת הויכוח בין הצדדים היתה, האם החרם ממשיך לחול גם אחרי שנמכרו השסין - ומאפשר גם הדפסה חוזרת, או שכיון שכל מטרתו שיהיו

(ב) ראשית יש להעיר, שאף שלמעשה נשארו שני הצדדים בעמדותיהם וכל אחד הדפיס ש"ס משלו, ומכרו, אין להוכיח מזה שכל נושא החרם היה כאן מיותר שהרי יסודו של המנהג ליתן חרמות היה כמ"ש החת"ס בתשובה לאפשר הדפסת ספרים בבטחון - והכא, הרי התברר בדיעבד שיש מקום לשניהם. ראשית מפני, שאין המדפיס רוצה ליכנס לספק שמא חבירו יצליח למשוך כל הקונים. ושנית, שהיה צורך בחרם כדי למנוע ממדפיס שלישי ורביעי גם הם ליכנס לנושא זה.

(ג) והנה, יש שרצו לדון על חלות החרם אחרי שבטל הטעם - כדין תק"ח שיש לנו כלל שדבר שנאסר במנין ובטל הטעם - בעינן ב"ד להתירו כמבואר

ביצה ה. ונחלקו הרמב"ם פ"ב מהלכות ממרים הלכה ב והראב"ד דלדעת הרמב"ם צריך ב"ד גדול יותר מהראשון וכ"כ הרא"ש - ואילו הראב"ד והמאירי סברו שגם ב"ד יותר קטן מהני.

ואמנם גם אם נימא כן - הרי פשוט, שרע"א הוא בגדר זה.

אבל לגוף הדברים, נ' כמש"כ ר' ברוך תאומים פרנקל אב"ד לייפניק, בשו"ת עטרת חכמים - דכיון שכל טעם האיסור משום השגת גבול וגרימת נזק - כל שכבר מכר - לא שייך טעם זה, ושם כ' שכ"כ גם התפארת צבי ובעל ההפלאה - ועל מעשה זה גופא כבר כ' כן הרע"א וחת"ס ועוד. והסביר החת"ס - דכיון דאין כוחנו עצמי לגזור, אלא הוא מכח המסכימים בדורות הקודמים, הרי גדר תקנתם רק לכמה זמן שצריך, ולכן אפילו התנו המסכימים דהיום במפורש שהאיסור יחול אף לחזור ולמכור, אין בידם לגזור כן. וולענ"ד נ' שגם החת"ס יודה באופן שההכנסות דורשות שכדי שיהא רווח, - שיעשו הדפסות חוזרות, וכל נידונו בסתמא שהמציאות בזמנו היה שההדפסה הראשונה, כבר היה בה רווח נאה ורוב המדפיסים לא הדפיסו כלל פעם שניה וכן מפורש בדברי החת"ס עצמו לגבי המחזורים שהוציא רבי וולף הידנהיים שכיון שהרווח אינו מספיק מהדפסה אחת

כדי לשלם כל החובות, וכזה רשאי לחזור ולהדפיס].

ד) והנה אף בתק"ח כל שהגבילו אותה לזמן מסוים, ממילא אם עבר הזמן יש הסוברים שלכו"ע התקנה היתה בטילה ממילא - ואף שמקור הדין מההיא דהוצרכה התורה לומר שובו לכם לאהליכם להתיר במפורש - אף שבאיסור נאמר בהדיא שהוא מוגבל לשלשה ימים אין להוכיח מכאן שאף בכה"ג בעינן היתר מפורש במנין חדש דלשיטה זו, תוס' שם ד"ה כל דבר ר"ן ועוד, לא בא הפסוק אלא להגביל זמן ההכנה לקבלת התורה - אבל באיסור לא תגשו אל אשה - לא היתה הגבלה.

אבל נ' שאף לדעת היש מי שהיו רוצים לומר, בתוס' ביצה שם, שאפילו בחרם לזמן ידוע צריך היתר מיוחד, - הכא עדיף טפי, מטעם שכתבנו לעיל שאין זה בכלל החרם שלנו - מפני שזו כל מהות התקנה.

והגאון ר' שלמה קלוגר בספר נדרי זרוזין כ' שכאן ודאי כו"ע יכולים להתיר וא"צ ב"ד גדול - ומטעם שכל מיגבלה זו ישנה רק בדבר שאסור בכל העולם - אבל הכא לא נאסרו אלא אותם המקומות שמגיעה להם תפוצת הספרים - והיינו מדינות רוסיה. נויש להעיר שהוא כעין

גושא מח' הפרי חדש ומטה יהונתן ביו"ד סימן קיט. לענין גילויין וע"ש שכ' בזה גם טעמים נוספים.

אוצר החכמה

(ה) והנה כ' שם בספר נד"ז בתשובה להתיר למדפיסי סלויטה להדפיס, על אף דנקט שהחרם שהטילו גדולי ישראל בהדפסת ש"ס וילנא, היה כדין - מפני שההסכמה לא פשטה ברוב ישראל - ולענ"ד, ד"ז תמוה, ראשית, דלמה שנקט ^{החזקת} החת"ס שהוא תקנה קדמונית סגי לכ' במה שהתקנה הקדמונית פשטה ברוב ישראל - ושנית, נ' דאין מהות חרם כתקנה

- ולא בעינן בו פשטה ברוב ישראל - ואף שהוזכר דבעינן הסכמת הרוב, בתקנה של הציבור ובחרם של ציבור, - הוא בגלל עיקר מהות ציבור, שהוא הרוב - אבל לא בחרם של ב"ד.

ומש"כ שבכח ב"ד הקטן לבטל וכל מה שכ' בגמ' דאין בידו לבטל הוא רק דין לכתחילה, אבל בדיעבד מבוטל - פשטות הגמ' לא מ' כן. ומש"כ שסגי בשו"ר מקצת מן התקנה - ג"כ צ"ב. ומש"כ שם עוד דלצורך שעה ולמיגדר מילתא - והכא הוא להחזיק בידיהם - צ"ב המציאות.

ענף ו' - בדין אם ישנה ירושה בזכויות יוצרים

בלשון הבית יצחק יו"ד סימן עב. כ' שיש בזה ירושה דאינו כמו שחשב השואל שם שהוא רק טובת הנאה - ואין בו ירושה אלא הוא זכות ממון ממשי וראיתי מביאים שבשו"ת התעוררות תשובה סימן רלב. להגאון רבי שמעון סופר פליג ע"ז ודנו כטוה"נ שאין בה ירושה. נואין הספרים ת"י ולענ"ד נ' בזה, שכמה סוגים הם - אם המדובר על דבר ממשי כגון כת"י שכתב או שהמציא מכוונה והיא עדיין שייכת לבעלים - יש רק נידון אם יש בעלות בזה, אבל אי נימא שישנה בעלות, היא בעלות גמורה וא"כ וודאי דינא בה ירושה. ואם הנידון על מי שלא כתב את הספר ורק הדפיסו - וכעת גם

הוא וגם אחר רוצים להדפיסו שנית - ישנה מח' אם יש בעלות, אבל לדעת הסוברים שיש - מסתבר דאינו בגדר טוה"נ - שהיא רק זכות ליתנו למי שירצה אלא הוא בעלות ממון לא על החלק הגשמי - אלא על החלק הרוחני היצירה שבדבר וא"כ שייך בזה ירושה. ואף אם נדוננו כטוה"נ, הרי נראה דיותר עיקר לדינא שיש ירושה כטוה"נ כל שהוא תחת ידו שכן הכריעו הש"ך סימן רע"ו סעיף ו, והבה"ט, נתה"מ, פ"ת, נו"ב ודלא כקצה"ח ושל"ה ולכן אם אין צריך להוציא מיד אחרים יש בו ירושה - וכל הנידון במקום שלמדפיס אין כלום.

ענף ז' - בדין זכויות יוצרים על המצאה שלו וחידושי תורה עצמיים

(א) נחלקו הפוסקים בהגדרת זכותו של הממציא או מחדש חידושי תורה שיש מהם שפירשו שחשיב כבעלים והם: השואל ומשיב, עמודי אש, מחנה חיים, אג"מ, הנצי"ב בשו"ת משיב דבר.

ואמנם יש הסוברים שאין כאן מושג של בעלות ואין איסורו אלא משום השגת גבול: (א) הקדמונים שהסכימו לספרו של רבינו אליהו בחור בשנת רע"ט. (ב) חידושי הרי"ם במכתב בשם רע"א (ג) חתם-סופר (ד) ר' מרדכי בענט (ה) שער דעה (ו) אג"מ. (ב) ומלבד שני שאין המשקל שווה והמתירים הם עמודי עולם, והדבר יצא מכלל ספק ואין מהמחמירים מי שראוי לחלוק על הרע"א - וכן לא על הקדמונים והרי אף אם היינו נוקטים הדין לספק יש לצדד שנידון כספק ממון ולקולא. וכמש"כ בשו"ת שם אריה, אלא שנידונו שם המדפיס דבר של אחרים שאין נידון בעלות, אבל גם בספק בעלות, - כיון שלא ברור מי המוחזק, אפשר שיש להקל. - ועכ"פ סגי בטעם הראשון להקל. - וכמדומה שזו דעתם של הגאב"ד הגר"נ שליט"א וכן דעת מרן הגר"ל שליט"א.

(ג) בארץ ישראל לא שייך לאסור משום דינא דמלכותא דינא וכידוע. אבל יש מקום לאוסרו מחמת המנהג שנהגו בו - לכתוב בכל ספר כל הזכויות שמורות

[ואין זה ברור, דאפשר דאינו מנהג עצמי אלא נוהגים כן מחמת הפחד מערכאות, ולא חשוב מנהג]. וכן איסור מצד הדין משום השגת גבול - וכמו שכ' הגה"ק בעל קהילות יעקב בקריינא דאיגרתא חלק ב. תשובה רטז. שיש בזה איסור השגת גבול. אלא שהנ"מ בזה למעשה שמשום השגת גבול, אפשר לאסור רק בשני הגבלות (א) שהראשון עוסק בזה למסחר - אבל אם אינו עוסק, אינו יכול למנוע מהשני להדפיס, שאין בזה השגת גבול ב. וגם אפשר להתיר אף באופן שהיוצר, עוסק למסחר, אם בא השני להעתיק או לצלם לצורך עצמו שאיסור השגת גבול לא נאמר אלא במי שעוסק לצורך אחרים, אבל לא במייצר לעצמו - ובכה"ג גם לא שייך לומר מנהג שאין מנהג כזה.

(ד) ואם הוא ספר חידושים בד"ת, כ' החת"ס שבזה לא שייך השגת גבול, מפני שאסור ליטול על התורה שכר וכע"ז גם בשו"ת בית יצחק. - ומסתמא בזה יש להחמיר כיוון שרבו האוסרים.

(ה) וכל שנחזק לו לצורך לימודו, יש בזה היתר נוסף של לא יכוזו לגנב - אבל הוא מוגבל בזה שאיירי באופן שעצם השימוש בספר מותר לו.

(ו) בדין של מה אתם בחינם, מסתבר, שהוא רק על עצם לימוד התורה, אבל

אינו על הכנת כת"י לדפוס - כן הדעת נוטה [וע' ענף ב סק"ז - מש"כ בזה]. ואמנם נ' שגם אם רשאי ליטול שכר יש בזה ברוב ההכנות שאין בהם חכמה מיוחדת, מחיר קבוע ואין רשאי ליטול יותר מהמחיר. [ודלא כשו"ת ברכת שלמה שהובא שם].

(ז) ומטעם זה שאין מושג של בעלות א"כ מי שהמציא פטנט ומצווה לאבדו, אין חייבים לשמוע לו.

(ח) ומי שהוציא קסטה או תוכנה של מחשב - ובא להעתיקו אחר לשימוש פרטי, א"א לאסור לעשות כן. - אמנם למעשה צריך ישוב, שאילת חכם האם מן הראוי לעשות כן - לאכול פרי עמלו של חברו, דמה דסגי לך, לחברך לא תעביד. (ט) תוכנה שנפרצה לגמרי, וכל אחד מעתיקה, - וכבר לא שייך שהבעלים ימכרו תוכנות חדשות - מותר לכ"א להעתיקה, דחשיב כיאוש. ואם לא נפרצה, מותר לו להעתיק לשימוש פרטי מצד הדין ולהעתיק ולמכור אסור משום השגת גבול, ופשוט שכל כה"ג אסור לקנות ממנו דמסייע ידי עוברי עבירה.

(י) קיבל מתנה קסטה מועתקת, באופן שאסור היה להעתיק, אם לא העתיקו במיוחד בשבילו אין לאסור להשתמש בו. (יא) נ' דלכו"ע, רשאי מייצר קסטה או תוכנה, להתנות תנאי, שאינו מקנה, אלא אם לא יעתיקו את הקסטה וכדיני התנאים

- ואמנם פשוט דבכה"ג כל שלא עמד בתנאי, צריך המוכר להחזיר לו כספו, בניכוי תשלום הראוי עבור שימוש.

(יב) יש לדון שתועיל גם שיור זכות ההעתקה. וצ"ב בזה.

(יג) מי שמדפיס ספר, לצלם קטעים ממנו, ולהדפיסם בנפרד בדרך כלל שרי, שאין בזה השגת גבול של ראשון. - אלא באופן שיש לתלות שרבים המעוניינים בספר לא יקנו אותו בגלל ההדפסה השניה.

(יד) בכלל יצירה חדשה, גם ליקוט מהרבה ספרים - אם הוא ערוך בצורה מיוחדת - המקלת על הלימוד, או מסדרת לפי נושאים וכו' - וכמהלך החדש של הרבה ספרים בני דורנו. [ומקור הדין משו"ת שואל ומשיב].

(טו) תרגום ספר, ראיתו מביאים מאג"מ יו"ד חלק ג. סימן צא. שאסור בלא רשות הבעלים - ואמנם טעם האיסור שם צדדי דחושש לטעויות בהלכה או ללשונות שאינם ברורים ולפ"ז בסוג ספרים שלא תהא בהם בעיה זו, יש מקום להתיר, - אבל יש להעיר שכל זה כשישנו שוק של צרכנים שאפשר שיקנו בלה"ק, אם לא יהא להם תרגום - אבל אם המצב שאם יהיה תרגום יעדיפו אותו - יש בזה השגת גבול.

(טז) במקום שיש איסור, משום השגת גבול. נ' שגם בזה. מהני ירושה. - והיינו

שבנו יכול לקדום לאחר בהדפסת הספר וכו' - ואם יש לו שני בנים ואחד מהם לא עוסק בזה - רשאי השני למנוע אחרים - ומסתבר דלא תועיל רשות הבן השני לאחר.

יז) במקום שישנו איסור להעתיק משום השגת גבול, אם העתיק ונהנה פטור מלשלם משום דיני גזל - אבל יש מקום לחייבו על הנאתו וכדין זה נהנה וזה חסר. ואם העתיק מרכוש השני באופן שיש איסור גזל, ע' ענף ד אות ב שגם בזה יש לפוטרו.

יח) מחבר שהדפיס ספר, והספר נאבד

לו ואין לו העתק, ונודע לו שטופס אחד, נמצא אצל אחר, ורוצה לכפותו שישאלנו לו, הנה מצד עיקר הדין אינו יכול וכמש"כ הש"ך שעצם השימוש אסור בלא רשות, אלא שאם ב"ד יחליטו שהספר נחוץ לכלל ישראל ויש בו חשש ביטול תורה דרכים במניעתו, יוכלו לכפותו.

אבל כ"ז רק באופן שהמחזיק רוצה לשומרו לעצמו - אבל אם המחזיק רוצה להדפיס נ' שא"א למנוע ממנו דלא שייך כאן איסור השגת גבול כיון שהמחבר אינו מסוגל כעת להדפיס נוכ"ז דלא כברכת שלמה חו"מ סימן כד].

דינים העולים - בדין ספרים המופקדים

א) הפקיד ספר אצל חברו, אם אינו ידוע לת"ח, אסור לו לנפקד להשתמש בו. [רמ"א חו"מ סימן רצב. ומסקנת סמ"ע וש"ך שם לפי פשוטו. ואף שהמג"א אולי ייחס לש"ך להתיר, - גם לדבריו אין הלכה כן]. והמעם מפני שהספר מתקלקל.

ב) ואם הנפקד ת"ח, סתמא נותן לו רשות להשתמש ומותר [רמ"א].

ג) ואם נותן לו רשות ללמוד בו, אבל לא להעתיקו. - להסמ"ע אסור לו להעתיק. ולהש"ך שרי. וכ"כ ערוה"ש סימן רצ"ב סעיף כ. ומסתבר שהלכה שמוותר.

ד) ואם אמר עליו אף ללמוד בו - מ' המג"א שיחס לש"ך להתיר גם בזה - אבל נמה להכריע שאסור וכן יש להורות בפרט שאין הכרח לפרש שזו דעת הש"ך.

ה) לכל הדעות אסור לגנוב ספר כדי להעתיקו ואם גנב חייב להחזירו מיד. ואין לו רשות לעכבו אף באופן שנשבע שבועה חמורה [שלא יחזיר] וחשיב נשבע לבטל את המצווה. [תשובת הרי"ף חלק א. תשובה קל"ג חלק ב. תשובה לד. ותשובת הרשב"א חלק ו. תשובה רפז].

ו) ומה"ט רשאי לשמוע שיעור של חברו אף בלא הסכמת הבעלים [מדרש משלי].

ז) ובכל אופן אף שהותר לו ללמוד כשחוזר על חידושי חברו, חייב לאומרו בשמו של

חבירו.

(ח) ובמקום ביטול תורה ב"ד כופין למי שיש לו ספרים שישאילם וחייב לשלם על קלקול הספרים והרע"א סימן רצ"ב סעיף כ בגליונו שם הביא בשם הרא"ש שמעמידים שלשה שמאים שישומו את הספר. ואח"כ את הפחת ויתן משכון בשווי הספרים.

דינים העולים - זכויות המדפים של אחרים

(א) הכריע רבינו החת"ס דאין בזה בעלות, והמשמעות דנמח שגם אין השגת גבול, והסכימו עמו רע"א חידושי הרי"ם, ורוב רובם של כותבי ההסכמות בדורות קודמים. וכן יש להכריע

ומיהו נהגו לעשות בזה חרמות, ומבואר בחת"ס ורע"א ובעוד אחרונים שכל תוקפן לטובת הציבור, ולכן בספרים קטנים הנפוצים לא נהגו לאסור.

ומחויבים הב"ד האוסרים לצמצם האיסור, במה שנחויף לתועלת הציבור, והיינו לאסור למספר שנים הנחוצים ולא יותר.

(ב) והכריע רבינו הרע"א, בנידון המח' בין ש"ס סלאוימה לזילנא, דכל שכלו הספרים רשאי מדפים אחר להדפיס אף תוך הזמן. והוסיף עוד, שאף אם נשאר, מספר ספרים יכול המדפים השני לומר שהוא מוכן לקנות את מה שנשאר, ויהא מותר לו מיד לחזור ולהדפיס.

ואף שהיו אחרונים שחששו בזה, משום כל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו, הלכה כרוב מנין ובנין וכ"ש למש"ש דמספק א"א לאסור

(ג) המדפים ספר חול של אחר, מ' בחת"ס שאין כאן חרם, וכיון שאין גם השגת גבול, באופן שלא חידש המדפים הראשון - או שאין מנצל חידושו. ומימילא אין יכול לאסור על אחר להדפיסו ואמנם כמדומה שבחרם הראשון על ספרו של ר' אליהו בחור, היה בספר דקדוק ובכ"ז החרים ואפשר שדנו אותו כספר קודש.